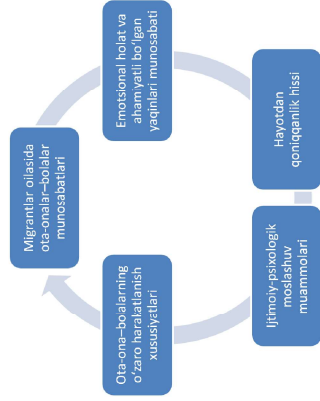

Xulosa. Xulosa o'rinda shuni ta'kidlash lozimki, mehnat migratsiyasiga chiqib ketganlarning farzandlari, garchi zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida o'z ota-onalari, yaqinlari bilan muloqot qilishlariga qaramay, ularning mehriga muhtoj bo'ladilar, ba'zi hollarda hatto o'zlarini yashab turgan manzillarida keraksizday his qiladilar. Shu o'rinda tavsiyalarimiz:

– mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan bolalarning psixologik holatini tadqiq etish yuzasidan mahalliy darajadagi ilmiy tadqiqotlar olib borish va shu asosda uslubiy materiallar tayyorlash;

– umumiy o'rta ta'lim maktablarining psixologlarini shu toifadagi bolalar bilan ishlash malakalarini oshirib boshish zarur.

Migrant oilalaridagi ota-ona-farzand munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatdan moslashuvchanligi modeli

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи. Монография. – Санкт-Петербург: Речь, 2018. – 434 с.
2. Мокрецова О.Г. Социально-психологические особенности адаптации трудовых мигрантов из Узбекистана. // Автореф. дисс... канд. психол. наук. – Санкт-Петербург, 2015.
3. Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире [Электронный ресурс]. // Материалы III Междунар. науч.-практ. конф. – Пенза: Изд-во «ПП У», 2016. – 29 с.
4. Шапошникова Т.Д. К проблеме адаптации детей из семей мигрантов в современном социокультурном пространстве // Начальная школа плюс до и после. – Москва, 2012. – № 5. – С. 87–91.

Saipova Malohat,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

OTASI YOKI ONASI MEHNAT MIGRATSIYASIDA BO'LGAN FARZANDLARNING OILAVIY HAYOTDAN QANOATLANISH MASALALARI

Annotatsiya. Maqolada muallif oilaning inson hayotidagi o'rni ta'kidlab, mehnat migratsiyasi jarayoni haqida fikr yuritadi. Tadqiqot natijalarini keltirib, o'zing xulosa va tavsiyalarini beradi.

Tayanch so'zlar: oila, kichik guruh, psixologik yondashuv, mehnat migratsiyasi, voyaga yetmaganlar, aybdorlik hissi, xavotir hissi, asabiylashish.

Аннотация. В статье автор акцентирует внимание на роль семьи в жизни человека и размышляет о процессе трудовой миграции, также представляется результаты исследования и дает свои выводы и рекомендации.

Ключевые слова: семья, малая группа, психологический подход, трудовая миграция, несовершеннолетние, чувство вины, чувство тревоги, нервозность.

Annotation. The author focuses on the role of the family in a person's life and reflects on the process of labor migration in the article. She also presents the results of the study and gives her conclusions and recommendations.

Keywords: family, small group, psychological approach, labor migration, minors, sense of guilt, sense of anxiety, nervousness.

Kirish. Insonni butun hayoti davomida kuzatib boruvchi asosiy fenomenlardan biri bo'lmish oila bir qancha fan sohalarning tadqiqot obyekti hisoblanadi. Oila atalmish muqaddas dargohning inson hayotiga ta'sirining muhimligi, uning serqirraliligi, xilma-xilligi va muammoliligi oilani tadqiq etishga turli yondashuvlarning, shuningdek, ilmiy adabiyotlarda uchraydigan ta'riflarning nihoyatda katta miqdorini tashkil etadi. Tadqiqotchilar oilani sotsiologik va psixologik jihatdan tadqiq etadilar.

Psixologiya yo'nalishidagi mahalliy va xorijiy adabiyotlarda 2 ta asosiy yondashuv ko'zga tashlanadi:

Birinchi yondashuv – oilani umumiy bo'lganday turli-tuman qiziqishlari mavjud bo'lgan shaxslar guruhi sifatida tahlil qiladi. Umumilaviy aloqa esa inson ijtimoiylashadigan va shakllanadigan soha hisoblanadi. Bu yondashuv oilaviy psixologiya rivojlanishining dastlabki bosqichida shakllandi hamda bixeyvioral va psixosozialit konsepsiyalarda batafsil aks etadi.

Ikkinchi psixologik yondashuv – oila va uning a'zolarini umumiydastirimasdan yaxlit tashkilot sifatida tahlil qiladi.

Oilaning kichik guruh sifatidagi o'ziga xos quyidagi belgilarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- 1) qurindoshlik yoki uning a'zolari o'rtasidagi nikohga oid aloqalar;
- 2) maishiy turmushning umumiyligi;
- 3) alohida emotsional, etik, huquqiy munosabatlar;
- 4) butun umr oilaviy guruhga mansublik (axir, oilani tanlamaydilar);
- 5) guruhlarning yuqori darajadagi geterogen tarkibi: yoshga oid, shaxsiy, jinsiy, kasbiy, ijtimoiy-maqomli va boshqa farqlar;
- 6) oilaviy hodisalarning yuqori emotsional ahamiyati.

Oilani uning a'zolarini alohida olgan holda bilishdan kelib chiqib tushunish mumkin emas. Oila doimiy ravishda rivojlanuvchi, ahamiyatli moslashuvchan imkoniyatlarga ega bo'lgan tizim hisoblanadi. Tizimning elementlaridan biridagi, masalan, er-xotinlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning o'zgarishi butun oilaga ta'sir ko'rsatadi. Oilaning alohida a'zolarining individual disfunktsiyasi tizimli buzilishlarning aks-tasviri ham bo'ladi¹.

Shu nuqtayi nazardan hozirda muayyan vaqtlarda kuchayib-pasayish tendentsiyasiga ega bo'lgan mehnat migratsiyasi jarayoni ma'lum bir hudud, mamlakat, mintaqal ijtimoiy hayotiga o'zining ijobiy, salbiy, kerak bo'lsa, siyosiy ta'sirini o'tkazadi. Mehnat migratsiyasi ta'sirida:

- insonning mehnat bandligi ta'minlanishi;
- kasbiy salohiyatning o'sishi, oila iqtisodiy ahvolidan yaxshilanishi, moddiy qadriyatlarining oshishi;
- mamlakatlarning hamkorlik o'rnatilishi;
- ijtimoiy tajribaning yuksalishi,
- jamiyat madaniyatiga turli yangiliklarning kirib kelishi kabi ijobiy siljish sodir bo'ladi.

Biroq mehnat migratsiyasi sababli iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlaridan farqli ravishda jamiyatning ma'naviy va ijtimoiy hayotida turli inqirozlar yuzaga kelishiga sabab bo'layotgani ham sir emas, albatta. Ya'ni:

- oila hayotidagi disfunktsional holatlarning keskin ifodalanishi, jumladan, er va xotin munosabatlari, ota-ona va farzand munosabatlari tizimidagi disfunktsiyalar;
- buning oqibati o'laroq oilalar orasida ajrimlar sonining oshishi, er va xotin orasida ishonchning yo'qolishi;

– voyaga yetmaganlarning ota-ona qaramog'isiz yoki nazoratsiz qolishi kabi ijtimoiy-psixologik muammolarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda.

“Oxirgi yillarda Rossiya, shu jumladan, Sankt-Peterburg hududida bo'luvchi mehnat migrantlarning katta oqimi bilan bog'liq mehnat migratsiyasiga aloqador masalalar, ayniqsa, jiddiy bo'lib qolmoqda. Mehnat migrantlarining asosiy oqimi O'rtasi Osiyo mamlakatlaridan keladi, O'zbekiston esa bu mamlakatlar orasida yetakchi o'rindlarda turadi. O'rtasi Osiyo mamlakatlaridan keluvchi mehnat migrantlari oxirgi yillarda jamiyatning butun ijtimoiy-iqtisodiy turmushining salmoqli qismiga aylanib ulgurd²”.

Asosiy qism. Yangi sotsiomaadaniy muhitga moslashuv migrantlar uchun katta psixologik diskomfort – ijtimoiy mavqeyining yo'qolishi, ijtimoiy ustunliklari tizimida sezilarli darajadagi o'zgarishlar, shaxs va guruhga oid mansubligi sohasidagi yo'qotishlar bilan kechadi. Dastlab telefon, video aloqalar orqali muloqotga chiqqan mehnat migrantlari oilalarini moddiy tomondan ta'minlab turganliklaridan quvonadilar, o'zlarini “ota-onalik” burchlarini bajargan, deb hisoblaydilar. Biroq o'z yurtlarida qolgan voyaga yetmagan farzandlarining ayni rivojlanish bosqichida bir qancha ijtimoiy-psixologik qiyinchiliklarga duch kelishlari haqida ba'zida o'ylab ko'rmaydilar.

Biz “Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari” mavzusidagi tadqiqotimiz doirasida Samarqand shahridagi umumiy o'rta ta'lim maktabining 130 nafar yuqori sinf o'quvchisi bilan o'tkazgan so'rovnomamizda o'smirlarning oilaviy hayotda o'zlarini qanday his qilishlarini o'rgandik.

Javoblar tahlili asosida mehnat migratsiyasi dahl qilmagan oila farzandlari (MMDQOF) bo'lmish 23 nafar respondentning va mehnat migrantlarining farzandlari (MMOF) bo'lmish 23 nafar respondentning natijalari saralab olindi. O'smirlarning oilaviy hayotda o'zlarini qanday his qilishlarini aniqlash maqsadida foydalanilgan metodika umumiy lashtirilib, 3 ta yo'nalish asosida natija olishga harakat qildik.

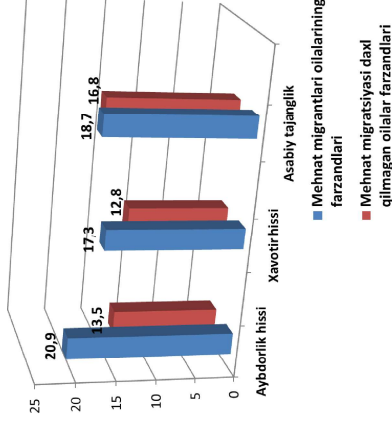
¹ Андреева Т.В. Психология современной семьи. // Монография. – Санкт-Петербург: Речь, 2018. – 434 с.

² Андреева Т.В. Психология современной семьи. // Монография. – Санкт-Петербург: Речь, 2018. – 434 с.

I-jadval

Oilaviy hayotda aybdorlik hissi
Oila a'zolarini mendan ko'pincha norozi bo'lishlarini bilaman
Oilamizda bo'ladigan hodisalarga odatda men aybdor bo'lib qolaman
Uyga kelganda o'zimni unchalik erkin his eta olmayman, noqulaylik sezaman
Ko'p holatlarda oilam a'zolari menga tanqidiy ko'z bilan qarashini sezaman
Ba'zi-ba'zi zida uyda o'zimni qandaydir ortiqcha his etaman
Ba'zida menga shunday tuyuladiki, birdan yo'q bo'lib qolsam, uydagilardan hech kim buni sezmaydi ham
Oilamning ayrim a'zolari meni deb o'z do'stlari va tanishlari oldida xijolat bo'lishadi, deb o'ylayman
Oilaviy hayotda xavotir hissi
Uyda nima qilsam, baribir yaxshi chiqmasligini sezib turaman
Ko'p hollarda oila ishlarida o'zimni o'jiz his etaman
Oilam a'zolarining ayrimlari meni fahm-farosatsiz, deb hisoblaydi
Uyga qaytayotganda xavotir bilan “uyda, ishqilib, tinchlikmikan”, deb o'ylab kelaman
Oiladagi o'rim shundayki, ba'zida, ochig'i, ko'nglim qolib ketadi
Uyga kelayotib, qandaydir ishlarni reja qilaman, ammo keyin umuman boshqa ishlarni qilishga to'g'ri keladi
Uyda yaxshi reja bilan bir ishga qo'l uraman, ammo oqibatda hammasi teskari bo'lib ketishi hech gap emas
Oilaviy hayotda asabiy tajanglik
Afsuski, uyda ko'p ishlarni qilishga ulgurmayman
Uyda odamni asabiylashtirib turadigan voqealar tez-tez bo'lib turadi
Uyda qoliganda doim biror narsa haqida o'ylab, bezovta bo'laman
Uyda bo'lganidek doimo o'zimni ko'p narsaga ulgurmayotigandek his etaman
Uyda doim ko'p narsadan o'zimni tiyib turishga majbur bo'laman
Oilaviy masalalarni o'ylasam, xavotir bosadi
Oilada menga ma'qul bo'lmagan ko'p narsa bor, ammo buni imkoni boricha ko'rsatmaslikka harakat qilaman

Natijalar shuni ko'rsatdiki, mehnat migrantlari oilalarining farzandlari, ya'ni o'smirlarda “oilaviy hayotda aybdorlik hissi” 20,9%, “oilaviy hayotda xavotir hissi” 17,3% ni, “oilaviy hayotda asabiy tajanglik” 18,7% ni tashkil etdi. Mehnat migratsiyasi dahl qilmagan oilalardagi ko'rsatkich sezilarli darajada past, biroq “Oilaviy hayotda asabiy tajanglik” ko'rsatkichi 2% ga farq qilishi bilan e'tiborimizni tortdi. Buni o'smirlar davrimning krizislari bilan bog'lash o'rinni bo'ladi. Chunki hali kattalar safiga qo'shilmagan, lekin bolalikdan chiqayotgan o'smirlarning atrofdagilardan, o'zidan qanoatlanmaslik holati tabiiydir.

Mehnat migratsiyasi dahl qilgan o'smirlarni kuzatish asosida quyidagilarni aniqladik:

- o'zgaruvchan emotsional fon ustunlik qiladi;
 - o'qituvchilar bilan munosabatda passiv-i jirochilikni namoyon etadilar,
 - tengdoshlari bilan o'zaro harakatlanishda passiv-qabul qiluvchi pozitsiyani egallaydilar;
 - o'qituvchi tomonidan yangi usullarni qo'llaganda tashabbuskor, uyushgan, muloqotchan, an'anaviy dars usullarida bu xislatlarni namoyon qilmaydilar,
 - o'zlar kabi oilalardan bo'lgan tengdoshlari bilan yaqin munosabatda bo'ladilar.
- Farg'ona, Samarqand, Navoiy viloyatlarida olib borilgan tadqiqotimiz doirasida ota-ona-farzand munosabatlarning quyidagi modelini yaratdik: